Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Abdurahmonov A. A. Markaziy Osiyo xalq cholǵu asboblari. - Tashkent: Fan, 2015. - 212 b.
2. Karimov R. X. Uyǵur ańanaviy musiqasi va cholǵulari. - Almatı: Óner, 2018. - 185 b.
3. Nurmuxamedov S. J. Orkestr narodnıx instrumentov: istoriya i sovremennost. - Tashkent: "Muzika," 2016. - 198 b.
4. Xamrayev M. K. Tembrovıe osobennosti щipkovıx instrumentov Vostoka // Muzıkalnoe iskusstvo. - 2019. - No 2. - S. 45-52.
5. Yusupov I. B. Rubob ijrochiligi ańanalari. Dushanbe, "Irfon," 2020. - 160 b.

REZYUME. Maqolada zamonaviy ijrochilik va orkestr amaliyotida qashqar rubobining xalq cholg‘ulari orkestrida tutgan o‘rni haqida so‘z boradi. Orkestr tarkibiga cholg‘u asbobini kiritishning tarixiy-madaniy asoslari, cholg‘uning konstruktiv, tembrik va badiiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Qashqar rubobining cholg‘u va yakkaxon cholg‘u sifatidagi funksional xususiyatiga, ko‘p qismli orkestr fakturasiga moslashish masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Qashqar rubobi xalq cholg‘u asboblari orkestrining milliy-uslubiy o‘ziga xosligini shakllantirishda, musiqa madaniyati an’analarini saqlab qolishda muhim bo‘lgan, degan xulosaga kelinadi.

РЕЗЮМЕ. В статье обсуждается роль кашгарского рубаба в оркестре народных инструментов в современной исполнительской и оркестровой практике. Обсуждаются историко-культурные основы включения музыкального инструмента в состав оркестра, а также его конструктивные, тембровые и художественные особенности. Особое внимание уделяется функциональным особенностям кашгарского рубаба как музыкального и сольного инструмента, а также его адаптации к многочастной оркестровой фактуре. Сделан вывод о том, что кашгарский рубаб сыграл важную роль в формировании национально-стилистического своеобразия оркестра народных инструментов и сохранении традиций музыкальной культуры.

SUMMARY. The article discusses the role of the Qashqar rubob in contemporary performance and orchestral practice within the folk instrument orchestra. The historical and cultural foundations of incorporating musical instruments into the orchestra, as well as the instrument's structural, timbral, and artistic features, are analyzed. Special attention is being paid to the functional characteristics of the Kashgar rubab as a musical instrument and a solo instrument, as well as its adaptation to the multi-part orchestral texture. It is concluded that the Kashgar rubab played an important role in shaping the national-stylistic identity of the folk instrument orchestra and preserving the traditions of musical culture.

EKSPERIMENTAL TEATR IMKONIYATLARI

(O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston teatr san’ati misolida)

Qazaqbaeva Ramuza Perdebaevna – *o‘qituvchi*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: eksperimental teatr, badiiy ifoda, sahna tajribasi, aktyorlik san’ati, rejissyorlik izlanishlari, zamonaviy teatr.

Ключевые слова: экспериментальный театр, художественное самовыражение, сценический опыт, актерское искусство, режиссерские исследования, современный театр.

Key words: experimental Theatre, artistic expression, stage experience, acting arts, direction studies, contemporary theatre.

Teatr san’ati jamiyat ma’naviy hayotining muhim bo‘g‘ini bo‘lib, u doimiy izlanish va yangilanish jarayonida rivojlanadi. Zamonaviy davrda teatr san’atida an’anaviy shakllar bilan bir qatorda eksperimental yo‘nalishlar ham faol rivojlanmoqda.

Eksperimental teatr san’atkorlarning badiiy tafakkuri, sahna imkoniyatlari va tomoshabin bilan muloqot usullarini kengaytirishga xizmat qiladi. [1] Ayniqsa, O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston teatrlarida so‘nggi yillarda eksperimental sahna tajribalari sezilarli

darajada kuchaydi. Eksperimental teatr — bu an’anaviy dramaturgiya, sahna makoni va aktyorlik uslublaridan chekinib, yangi badiiy ifoda vositalarini sinovdan o‘tkazishga qaratilgan teatr shaklidir. Teatrshunos olim P.Brook ta’kidlaganidek: “Teatr tirik san’atdir, u doimiy tajribani talab qiladi. Tajriba bo‘lmasa, teatr o‘z hayotiyligini yo‘qotadi”. [2.15] Mazkur fikr eksperimental teatrning mohiyatini ochib beradi. Ushbu yo‘nalishda sahna bezagi, aktyor harakati, nutq, musiqa va yorug‘lik yagona badiiy g‘oyaga bo‘ysundiriladi. [3] Eksperimental teatrning eng muhim xususiyati — badiiy ifoda vositalarining kengligi va erkinligidir. Unda: sahna makoni an’anaviy chegaralardan chiqib ketadi; aktyor nutqdan ko‘ra plastik harakat va ramziy ishoralarga tayanadi; yorug‘lik va musiqa mustaqil badiiy unsur sifatida qo‘llaniladi; tomoshabin passiv kuzatuvchi emas, balki sahna jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. [4] Teatrshunos A.Karimov bu borada shunday yozadi: “Eksperimental teatr tomoshabinni tayyor xulosaga olib kelmaydi, balki uni mustaqil fikrlashga majbur etadi”. [5.42] O‘zbekiston teatr san’atida, xususan, O‘zbek Milliy akademik drama teatri va Yoshlar teatrida eksperimental spektakllar sahnalashtirilmoqda. Bu sahna asarlarida klassik asarlar zamonaviy talqinda, ramziy va metaforik usullar orqali namoyon etiladi. Rejissyorlik yechimlarida minimalistik sahna bezagi, aktyor improvizatsiyasi va ochiq sahna makonidan foydalanish kuzatiladi. [6] Rejissyor B.Yo‘ldoshevning fikricha: “Bugungi teatr tomoshabin bilan teng muloqotda bo‘lishi kerak. Eksperiment esa ana shu muloqotning eng samarali yo‘lidir”. [7.27] Berdaq nomidagi qoraqalpoq davlat akademik musiqali teatri va Qoraqalpoq davlat yosh tomoshabinlar teatrida ham eksperimental yo‘nalishdagi izlanishlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Milliy folklor, mifologik obrazlar va zamonaviy sahna texnikalari uyg‘unligi ushbu teatrning o‘ziga xos jihatlaridan biridir. Ayrim spektakllarda dialogdan ko‘ra harakat, musiqa va sahna plastikasiga urg‘u berilishi eksperimental teatrga xos belgidir. [8] (Misol: Jorj Samuyel Kleysonning “Vavilonning eng boy odami”, A.Ismaylovning “Terbenbes jurekler”, M.Awezovning “Qorakoz”, A.Valodinnig “Qiymayman” v.b spektakllar). Qoraqalpoq teatrshunoslaridan biri shunday ta’kidlaydi: “Eksperimental sahna izlanishlari milliy teatrni yo‘qotmaydi, aksincha, uning ichki imkoniyatlarini ochib beradi” [9.58]

Xulosa qilib aytganda, eksperimental teatr zamonaviy teatr san’atining muhim va ajralmas qismiga aylanib bormoqda. U badiiy ifoda imkoniyatlarini kengaytirib, aktyor va rejissyor ijodiy erkinligini ta’minlaydi hamda tomoshabin tafakkurini faollashtiradi. O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston teatrlarida amalga oshirilayotgan eksperimental izlanishlar milliy teatr san’atining zamon bilan hamnafas rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brook P. (1996). The Empty Space. London: Penguin Books.
2. Grotowski J. (2002). Towards a Poor Theatre. New York: Routledge.
3. Fischer-Lichte, E. (2008). The Transformative Power of Performance. London: Routledge.
3. Karimov A. (2015). Zamonaviy teatr san’ati va sahna izlanishlari. Toshkent: San’at.
4. Yo‘ldoshev B. (2012). Rejissyorlik va zamonaviy sahna tafakkuri. Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti.
5. Jumaniyazov R. (2016). Qoraqalpoq teatr san’atining rivojlanish bosqichlari. Nukus: Qoraqalpog‘iston.
6. Allambergenov K. (2014). Qoraqalpoq dramaturgiyasi va sahna talqini. Nukus: Bilim.

REZYUME. Mazkur maqolada eksperimental teatr tushunchasi, uning vujudga kelish sabablari, zamonaviy teatr san’atidagi o‘rni hamda badiiy ifoda imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, eksperimental teatrning an’anaviy teatr shakllaridan farqli jihatlari va tomoshabin bilan muloqotdagi yangicha yondashuvlari yoritiladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируется понятие экспериментального театра, причины его возникновения, роль в современном театральном искусстве, а также возможности художественного выражения. Также освещаются отличия экспериментального театра от традиционных театральных форм и новые подходы к общению со зрителем.

SUMMARY. This article analyzes the concept of experimental theater, the reasons for its emergence, its place in modern theater art and the possibilities of artistic expression. It also highlights aspects of experimental theatre that are different from traditional theatrical forms, and new approaches in dialogue with the viewer.

ZAMONAVIY ESTRADADA VOKAL IJROCHILIGI TEXNIKALARI

Nuratdinov Timur – *o‘qituvchi*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: zamonaviy estrada vokali, vokal texnika, nafas olish, rezonans, ovoz apparati, vokal pedagogika.
Ключевые слова: современный эстрадный вокал, вокальная техника, дыхание, резонанс, голосовой аппарат, вокальная педагогика.
Key words: modern pop vocals, vocal technique, breathing technique, resonance, vocal apparatus, vocal pedagogy.

Zamonaviy musiqa san’ati rivojida estrada vokali alohida o‘rin egallaydi. Bugungi globallashuv sharoitida estrada ijrochiligi milliy madaniyat chegaralaridan chiqib, jahon miqyosida keng tarqalgan san’at turi sifatida shakllanmoqda. Estrada vokali nafaqat ommaviy madaniyatning mahsuli, balki murakkab texnik, fiziologik va estetik tamoyillarga asoslangan professional ijrochilik yo‘nalishidir.

Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, estrada vokali akademik (klassik) vokaldan o‘zining texnik erkinligi, ovoz ranglarining xilma-xilligi, improvizatsiyaga moyilligi va mikrofon texnologiyasi bilan chambarchas bog‘liqligi bilan farqlanadi. Shu bois zamonaviy estrada vokal texnikasi alohida ilmiy tadqiqot obyekti sifatida qaralmoqda. Richard Miller estrada vokali va klassik vokal o‘rtasidagi farqlarni quyidagicha izohlaydi: “Akademik vokal qat’iy texnik me’yorlarga asoslangan bo‘lsa, zamonaviy estrada vokali ovoz apparatining tabiiy imkoniyatlaridan erkin foydalanishga tayanadi” [1. 354b].

XX asrning ikkinchi yarmida estrada musiqa janrlarining (jazz, pop, rock, soul, R&B) rivojlanishi vokal texnikasida yangi yondashuvlarni shakllantirdi. An’anaviy bel canto texnikasi estrada ijrochiligining barcha talablariga javob bera olmasligi sababli, vokal pedagogikasida yangi metodlar ishlab chiqildi. Ushbu jarayonda ovoz apparatining fiziologiyasi, akustik qonuniyatlar va psixofiziologik omillar chuqur o‘rganila boshlandi. Ingo Titze o‘z ilmiy izlanishlarida ovoz ishlab chiqarish jarayonini ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilib, quyidagi fikrni bildiradi: “Ovoz – bu mushaklar harakati, havo bosimi va akustik rezonansning murakkab o‘zaro ta’siri natijasidir”[2-320b].

Zamonaviy estrada vokalida xonandaning texnik tayyorgarligi uning ijro davomiyligi va ovoz sog‘lig‘ini bevosita belgilaydi. Noto‘g‘ri vokal texnika ovoz bog‘lamlarining zo‘riqishiga, ovoz yo‘qolishiga va professional faoliyatning erta yakunlanishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli estrada vokalini ilmiy asosda o‘rganish va tizimli o‘qitish muhim ahamiyat kasb etadi. Jo Estill tomonidan ishlab chiqilgan vokal nazariya va amaliyotga asoslangan tizimda bu masala alohida urg‘u bilan ko‘rsatiladi: “Ovoz apparatini ongli boshqarish estrada ijrochisi uchun nafaqat san’at, balki kasbiy zaruratdir”[3-289b] Bugungi kunda estrada vokali nafaqat ijrochilik faoliyati, balki ta’lim tizimining muhim yo‘nalishiga ham aylangan. Ko‘plab musiqa akademiyalari va san’at institutlarida estrada vokali bo‘yicha maxsus yo‘nalishlar ochilgan. Bu esa mazkur yo‘nalishni ilmiy-metodik jihatdan chuqur o‘rganishni talab qiladi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — zamonaviy estrada vokal texnikasining nazariy va amaliy asoslarini ilmiy adabiyotlar tahlili orqali yoritish, vokal texnikaning fiziologik, pedagogik va ijrochilik jihatlarini kompleks tarzda o‘rganishdan iboratdir. Tadqiqot jarayonida jahon vokal pedagogikasining yetakchi mutaxassislari asarlariga tayaniladi hamda estrada vokalining o‘ziga xos xususiyatlari ochib beriladi. Estrada vokal texnikasining nazariy asoslari sifatida estrada vokal texnikasi inson ovoz apparatining anatomik-